

paan tutkijan työteliäs kausi. Vuonna 1997 Mäntylä tuli nimitettyksi Turun yliopiston Suomen historian apulaisprofessorin virkaan (nimike muutui myöhemmin professoriksi). Pari viimeistä elinvuottaan hän vastasi saman oppiaineen professuurista.

Yliopistollisena opettajana Ilkka Mäntylä muistetaan vaahtivana, mutta juuri siksi myös pidettynä ja arvostettuna. Hänen ympärilleen ehti kasvaa nuorempien tutkijoiden piiri, jota Mäntylä sekä taidoillaan että huumorin sävyttämällä persoonallaan ohjasi menneisyyden arvoituksiin. Historioitsijana Mäntylä oli intohimoisuuteen asti tarkka, oivaltava ja perusteellinen lähdetutkija, maamme eturivin Ruotsin ajan ja etenkin 1700-luvun tuntijoita, joka ei paljon antanut arvoa arkistoissa harvoin nähdyille ”keinutuolifilosofeille” ja ”molemmat jalat tukevasti ilmassa” tuulentupiaan kyhääville teoreetikoille. ”Historiantutkija ei voi työskennellä kuten modernin taiteen edustaja, joka muotoilee kohteestaan teoksen, jonka tulkinnan rajana on taivas”, kuului Mäntylän sarkastinen arvio tällaisen suunnan edustajista.

Ei ollut näin ollen ihme, että Kansallisarkisto oli Tukholman arkistojen ohella Mäntylän lempipaikkoja. Eläkevuosiinsa jo valmistautumassa olleella historioitsijalla olikin suunnitelma valmis: hän aikoi ottaa Seuran edesmenneeltä tutkijajäseneltä professori Kauko Piriseltä tyhjäksi jääneen paikan Kansallisarkiston tutkijajäsenä päivittäisenä vakituise-
na asiakkaana, tai kuten hän itse tyylilleen uskollisena iloi-

sesti ilmaisi: Kansallisarkiston seuraavana ”päivystävänä haamuna”. Tällaisena kävelevänä lähdeoppaana ja tietopankkina – sanojen myönteisessä merkityksessä – monet olivat jo ehdineet oppia professori Ilkka Mäntylän tuntemaan, vaikkei kohtalo sallinutkaan suunnitelman täysimittaista toteutumista.

Markku Kuisma

Historian viikko – Historian arvo ja viehäytys

■ Suomen historiallinen Seura juhlisti 125-vuotista historiaansa pitäytymällä jo satavuotisjuhlien yhteydessä hyväksi havaittuun malliin viettämällä Historian viikkoa 3.–9.11.2000. Historian Päivien teema 3.–5.11. oli *Historian arvo ja viehäytys*, joka lainattiin Pentti Renvallin metodioppaasta.

Päivien järjestäjiin kuuluneen Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton aloitteesta keskeinen teema oli elokuva ja dokumenttielokuva. Dokumenttien tekoon ja historiakuvaan tutustuttiin YLE:n toimittajien Ari Ylä-Anttilan ja Ari Lehiköisen johdolla. Aiheesta oli lisäksi päivillä kaksi sektiota. Peter von Baghin mukaan elokuvat kuvaavat elettyä elämää ja ajan henkeä enemmän kuin kertovat tapahtumista.

Henry Bacon kertoi dokumenttien teosta, niihin käytettävistä materiaaleista ja audiovisuaalisista keinoista vaikuttaa katsojiin. Kimmo Ahonen valaisi historian audiovisuaalista rekonstruointia. Hannu Salmi taas puhui historiallisista elokuvista. Historian opettajat pitivät elokuvasektioita erittäin hyödyllisinä ja saivat niistä pedagogisia virikkeitä, kun taas muu ohjelma täydensi heidän tietojaan uusimman tutkimuksen tuloksista ja kylmän sodan jälkeisestä historiasta.

Eino Jutikkala -luennon Globalisaatio, eurooppalaiset arvot ja suomalainen identiteetti piti Juha Sihvola (ks. Haik 4/2000). Luennon avauspuheessaan Yrjö Kaukiainen oli huolissaan siitä, että historian tutkimus painottuu liikaa aivan viimeisimpään historiaan.

Yrjö Varpio puhui kirjailijan historiallisesta totuudesta luennossaan ”Vain runoilija voi aavistaa totuuden. Kirjailija historiankirjoittajana”. Varpion mukaan Linna halusi haastaa Topeliuksen ja Runebergin ihanteellisen kuvan nöyrästä kansasta kirjallisuuden, haastattelujen jne. antaman todellisuuden pohjalta. Niinpä Jussi Koskela ei ollut Saarijärven Paavon tavoin jalo uudisraivaaja, vaan itsepäinen kitupiikki. Linnalla ei ollut suoranaisia esikuvia henkilöilleen, mutta tietyt tyypit olivat hänelle tärkeitä. Varpio väitti, että Linna oli urbaani kirjailija ja Tuntemattoman sotilaan soturit olivat urbaaneja katunokkelia hiphoppareita. Keskustelussa historian tutkijat epäilivät kirjailijan yksinomaista taitoa aavistaa totuutta, vaikka he

luovatkin tunnelmia ja popularisoivat. Viljo Rasila kertoi aikanaan keskustelua herättäneen kirja-arvostelun synnystä. Hän kirjoitti sen väitöskirjantekijänä pyynnöstä, mutta pienen kirjoituspalkkion toivossa, ja arvaamatta aiheuttamaansa polemiikkia.

Väinö Linna aiheeseen palattiin Historiallisen seuran vuosikokouksessa, kun Pertti Haapala puhui tämän sodasta historian tutkijoita vastaan ja Linnan pitkästä tiestä kunnia-tohtoriksi.

Kansainvälisessä sektiossa kuultiin historian kaipuusta Venäjällä, Virossa ja Isossa-Britanniassa. Efim Pivovar kertoi Venäjän historian kirjoituksen nykytilasta ja uuden tilanteen aiheuttaneen arkistojen avautumista, kansainvälistymistä ja tuoneen uusia tutkimuskohteita. Stalinin vainojen tutkiminen on metodinen haaste, kun asiakirjalähteiden sijasta joudutaan nojautumaan muistelmiin, kirjeisiin ja huhuihin. Marjatta Bell väitti, etteivät britit kaipaa imperiumiaan, vaan kouluopetuksessakin korostetaan imperiumin eri osien tasa-arvoisuutta. Viron tietosanakirjan historiatoimittajan Urve Teistre kertoi kuinka maan historia on 1900-luvulla kirjoitettu moneen kertaan. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina kirjoitettiin teoksia, jotka ovat suuria valheita, joissa paikoin puhutaan totta. Kaikki tämän sektorin puhujat korostivat koulukirjojen merkitystä tavallisten kansalaisten historiatiedon välittäjänä.

Seppo Hentilä oli koonnut joukon tutkijoita kertomaan historian tutkimuksen tehtävistä kylmän sodan jälkeen Un-

karissa, Kroatiassa ja Virossa. Näissä maissa on tutkimuksella ollut selviä tavoitteita osoittaa niiden eurooppalaisuutta ja päästä pois Neuvostoliiton varjosta. Itämeren sektiossa meremme – mare nostrum – kuvattiin sen rannoilla asuneiden ihmisten kautta eikä poliittisena areenana.

Historian viehätystä ja vaikuttavuutta pohtivat Terttu Utriainen, Eeva Ahtisaari, Maija Larmola ja Aira Kemiläinen. Marjatta Hietalan kokoaman sektion erilaiset aihepiirit muodostivat yllättäen kokonaisuuden. Opimme, miten historia valaisee lainsäädännön kulttuurisidonnaisuutta, ihmisten arkea ja valtiovierailuja, mutta auttaa meitä myös ymmärtämään eettisiä normeja.

Juha Sihvolan johdolla nostettiin klassikoita kunniaan, mm. Katariina Mustakallio kehui Liviusta ja Matti Klinge Michel de Montaignea. Paneelissa puheenvuoro annettiin muille kuin ammattihistorioitsijoille. Euroopan parlamentin jäsen Heidi Hautala puhui globaaleista ympäristökysymyksistä. Historian ystävien liiton puheenjohtaja, suurlähettiläs Heikki Talvitién mukaan historiasta haetaan enemmän mielikuvia kuin faktatietoa. Esimerkiksi Kalmarin unionia muisteltaessa halutaan korostaa Pohjolan yhtenäisyyttä eikä etsitä toimintamalleja nykyajan valtioille. Samaan tapaan Hannes Saarinen korosti Itämerisektiossa Hansaliiton uudesta tulemisesta kulttuurisuhteissa.

Akatemiaprofessori Seppo Honkapohja puhui historiasta kansantaloustieteilijän näkökulmasta. Tällöin pitkän ajan kehityksen seuraamisessa ja talou-

dellisten suhdanteiden vertailussa historian tiedot ovat arvokkaita. Toisaalta hän kehotti historioitsijoita varomaan kannanottojaan nykyajan ilmiöistä, vaikkapa talouspolitiikasta ilman talouselämän lainalaisuuksien tuntemusta.

Seura kutsui muita historia-alan yhteisöjä järjestämään 6.–9.11. viikon teemaan liittyviä tapahtumia. Paikalliset historia-seurat, yliopistojen historianlaitokset, historialliset yhdistykset ja museot järjestivät 19 erilaista tilaisuutta: esitelmää, näyttelyitä. Kansallisarkisto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkistivat teoksia. Tampereen yliopiston historiatieteen laitos ja kaupungin kulttuuritoimi järjestivät neljän illan luentosarjan ”Mikä tekee arjesta juhlan”. Luennoilla oli ilta jälkeen noin sata kuulijaa.

Seura sai tukea Historian Viikon tiedottamiseen Tieteen tiedotus ry:ltä. Kaikkiaan viikon eri tilaisuuksissa oli noin 2 000 osallistujaa, Historian viehätys ja vaikuttavuussektio nähtiin ja kuultiin Ylen ohjelmissa sekä TV:ssä että radiossa, ja sen lisäksi radiossa oli kolme Jorma Kallenaution toimittamaa ohjelmaa, kaksi Historian Päiviltä ja yksi Tampereen luentosarjasta. Paikallislehdistö ja -radiot kertoivat laajasti viikon tapahtumista. Vaikka päällekkäistäkin tarjontaa oli paljon, kaikkiin tilaisuuksiin riitti innostunutta yleisöä.

Historian viikko onnistui ja historialla menee hyvin, historian tutkijat ovat tietoyhteiskunnan kuuluisia sisällön tuottajia. Historian Päiviä pitäisikin kehittää niin, että anti olisi suurelle yleisölle avointa ja maksetonta ja opettajille suunnat-

tu pedagoginen osuus erotettiin selvemmin omaksi kokonaisuudekseen. Päiviin voitaisiin liittää work shop -tyyppisiä tutkijatapaamisia, jotta tutkijoiden ja opettajien vuoropuhelu onnistuisi ja Päivät houkuttelisivat entistä enemmän myös tutkijoita pääkaupunkiseudun ulkopuolelta.

Aura Korppi-Tommola

Sukupuoli antiikin kulttuurissa ja uskonnossa

■ Joukko pohjoismaisia antiikin naishistorian tutkijoita kokoontui 20.–22. lokakuuta 2000 Hanasaaren kulttuurikeskukseen toiseen pohjoismaiseen antiikin naishistorian symposiumiin, jonka teema oli *Sukupuoli antiikin kulttuurissa ja uskonnossa*. Tutkijat edustivat mm. Tukholman, Göteborgin, Tromssan, Kööpenhaminan, Odensen, Helsingin, Tampereen, Turun, Jyväskylän ja Oulun yliopistoja. Symposiumin isäntänä ja pääjärjestäjänä toimi Helsingin yliopiston Historian laitoksen dos. Päivi Setälän johtama *Kuolema, yhteisö ja sukupuoli antiikin maailmassa* -projekti. Pohjoismaainen antiikin naistutkimuksen verkosto eli Arachne, Suomen Akatemia, Nordisk Kulturfond ja Hanasaaren kulttuurikeskus antoivat tukea symposiumille.

Sukupuoli antiikin kulttuurissa ja uskonnossa oli antoisa teema. Sukupuolinäkökulmaa sovellettiin niin esineelliseen kuin kirjalliseenkin lähdeaineistoon tutkimusaiheiden vaihdellessa sosiaalishistoriallisista arkeologisiin. Aikajänne esitelmissä oli kattava, pronsikaudesta myöhäisantiikkiin, mutta metodiset ongelmat paljastuivat hyvin samankaltaisiksi. Esitelmät herättivät vilkasta keskustelua. Ohjelma on symposiumin verkkosivuilla (www.helsinki.fi/hum/hist/antiikki/hanaholmen.html).

Antiikin kirjallisuuden tutkimuksen prof. Minna Skafte Jensen (Odensen Etelä-Tanskan yliopisto) sovelsi B. Holbekin kansanrunouden tutkimuksessa käyttämää ajalliseen ja sosiaaliseen etäännytykseen perustuvaa tulkintamallia. Homeroksen Ilias-runoelman opetusrunoluonne nousi selkeästi esiin: moraalinen didaktiikka antoi niin miehenä ja naisena olemisen kuin avioliitonkin mallit. Eepoksen aviopareista etäännytyin oli Zeus ja Hera. Heidän avioliittonsa toimi eräänlaisena vastaesimerkinä. Sitä leimasi valtataistelu ja konflikti, lisäksi Hera esitettiin sekä älykkäämpänä että ovelampana. Ihanteellisena mallina kuvattiin Hektorin ja Andromakhen liittoa, jota leimasi molemminpuolinen rakkaus ja tasavertaisuus. Myös varhaisessa etruskitaiteessa samankaltainen ideaali näytti olleen vallalla Fil. Dr. Marjatta Nielsenin (Kööpenhamina) mukaan: häävaaseissa puoliset esitettiin tasavertaisina hahmoina.

Kirjallisuuden ja arkeologian yhdistämisen mahdollisuuk-

sia käsitteli Fil. Dr. Gunnel Ekrothin (Tukholman yliopisto) esitelmä. Ekroth on tutkinut arkeologisesti Brauronin Artemiin temppeelialuetta. Huomiota herätti hänen radikaali väitteensä, että Euripideen kirjallinen todistus (Eur. *IT* 1462–1467) Ifigeneian hautakultista Brauronissa ei ole tosi. Arkeologinen materiaali osoittaa Brauronin Artemiin kulttipaikan hyvin monimuotoiseksi, mutta siitä ei löydy mitään Euripideen väitettä tukevaa. Ekroth kyseenalaistikin draamakirjallisuuden käytön oman aikansa ympäristön kuvaajana – draamojen tapahtumat on sijoitettu myyttiseen menneisyyteen, miksi siis olettaisimme kuvausten olevan realistisia? Lähdekriittisyyden auktoireita kohtaan pitäisikin olla aina olennainen osa historian tutkimusta.

Kreikkalaiset vaasimaalaukset ovat olleet kiinnostava lähderyhmä naishistorialle: naisia ja jumalattaria on niissä kuvattu varsin usein. Doktorand Anna Lindblom ja prof. Charlotte Scheffer (Tukholman yliopisto) analysoivat tätä materiaalia. Lindblom pohti aggressiivisiä naisia maalauksissa. Kivet olivat naisille tyypillinen ase. Samalla ne korostivat tapahtumapaikan kesyttämättömyyttä. Scheffer toi esiin sen, että tapa kuvata jumalattaria samalla kertoi, mikä oli yhteiskunnassa soveliasta naisille. Jumalien ja jumalattarien kuvaustapa oli selvästi sukupuolisidonnaista. Vaasimaalauksia hyödynsivät myös Rikke Christofferssen ja Rebecca Scheutz (Kööpenhaminan yliopisto) havainnollisessa posterissaan naisten kulteista klassisella